

ACC. N:R M. 9500 : 1-10.

Landskap: Småland

Upptecknat av: Joh. Ljöquist

Härad: Västra

Adress: Löwåsa, Hultsjö

Socken: Hultsjö

Berättat av:

Uppteckningsår: 1944.

Född år 1883 i Hultsjö

Julbröd.

s. 1-10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

L. u. F. 22.
" 25.

Landskap: S M Å L A N D Upptecknat av: Joh. Sjöquist
 Härad: Västra Adress: Lönäsa H U L T S J Ö
 Söcken: Hultsjö m. fl. Berättat av:
 Uppteckningsår: 1944 Född år 25/7 531 Hultsjö.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Uppteckningen rör Luf. 22.

Nedanstående uppteckningar gäller landskommuner i äldre tider.

De brödsorter som i mitt hem m. fl. användes till julen voro, av det grövre
 brödet en sort av bara hemmalet rågnjöl, /rågbröd/, sedan bakades en sort av
 siktenjöl, siktat rågnjöl, s.k. siktebröd, mjölet köptes till detta bröd
 köptes i ~~Handelsboden~~ handelsboden. Vidare bakades sorts bröd som kallades
 enbärslimpa, till detta bröd användes endast enbärsvört till spad, mjölet var
 s.k. sansiktat rågnjöl.

Småbrödet bakades uteslutande av vetemjöl ock detta inköptes då i närmaste
 handelsbod, och av dessa kakor varierade ofta redan på 1800' talet, då baka-
 des först och främst runda bullar, lever för skärning av skivor, samt även
 till skorper o.d. vidare bakades kransar eller ringar samt pepparkakor. nume-
 ra bakas flera sorters småkakor, såsom julstjärnor, judeösa, cigarrer, lov,

samt många andra sotter, de senare sorterna bakades omkring 1800 talet i min trakt, samt även i Rankvälla socken, derifrån har jag skaffat upplysningar.

O. b. c. Övanstående uppgifter gäller socknar på landet. I Hultsjö fanns ej några bagerier, utan det vanliga ~~var~~ var att en eller ett par handlande som från bageri i Sävsejö tog hem och tillhandahöll olika sorters bröd.

I Rankvälla socken inköptes vanligen sådana bröd hos en bagare som hette Petersson derstädes.

2. Huruvida barnen i städerna, ringo några Julhogar har jag ej kort berättas om men deremot på landsbygden var det alltid vanligt, vilket skall närmare redogöras i Luf. 25.

Bruket med jultomte som kom utklädd, samt utdelade julklappar är av ganska gammalt datum, men vid vilken tid seden började kan jag ej upplysa om, men i min

trakt började det brukas mera allment omkring 1870 ~~trakt~~ 80 talet, men då

merendels gick in på tomten in i huset utan gläntade litet på dörren och in-

kastade de julklappar som han ville avlämna, och alltid skedde det efter mörk-

rets inbrott, bruket med utklädda tomtar har tillkommit på senare tid, eller

efter 1900 talets början, åtminstone har det varit så på min trakt. Några sär-

skilda julsångare förekom ej i min trakt, men i min barndom förekom en sed att

när man juldagen gick till orten och gick förbi ett ställe som man skulle ha sällskap med, anmälde man sin närvaro med att uppställa en julsa på utanför t.ex. Var målsad skona morgonstund o.s.v. Och jag minns att min far samt en numera av- mera liksom min far avliden Skräddarämästare som hette Johan Gustavsson sjöng närmast när vi kom till ett ställe på vägen, men denna sed var troligen typlig blott för den orten eller omgivningen, ty det har ej förekommit på de senaste femtio åren Någon traktering förekom ej, utan möjligen att de blevo bjuvna på sprit eller som det hette en julsup. Några stjerngossar eller anara upptåg förekom ej, men deremot julkalas, först för de äldre, sedan för ungdomen och på dessa ungdomsgillien förekom förutom dans alla sorters jullekar. Att använda julgran är ett ganska gammalt bruk, men hur gammalt det är kan jag ge någon upplysning om, men i Hultsjö ävensom i Rankvälla fans julgranar ganska allmänt redan på 1850 - 60 talet, några särskilda avbildningar kan jag jag helle ej ge ty de vare istörtsett likadana från den ena orten till den andra samt i varje hem, det enda som skilde den ena granen från den andra var klädseln på den, vilken berodde mest på ekonomien i hemmet, i ett förmöget hem t.ex. påkläd- des granen förutom ljus av en stor mängd papperskarameller och pappersgiffelänger.

ACC. NR M. 9500: 4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

vanligen inköpta av kringresande försäljare, eller inköpta i närmaste samhälle. I de fattigaans julgran kunde däremot inte finnas mera än fyra till fem papperskarameller samt några ljus, vilka varierade till antalet, vidare dekorerades granen i sådana fattiga hem ofta med några andra pappersremsor av något vackert papper som man fått tillå onslag i någon affär, vidare sparades kanten som man fått vid klappningen av tapeterna som vanligen sattes på till julen, och dessa strimlor fingo ofta tjänstgöras som julgranspyrnader i den fattiges julgran.

Något före julgranen säson julbuskar eller andra julprydnader förekom aldrig på min trakt.

Seden att använda julkrubba har tillkommit, åtminstone på min trakt efter 1900 talet men varifrån den har kommit kan jag ej ge någon upplysning om, utan affärsmännen har tagit hem sådana till sin affär, men varifrån affärsmännen fått ~~xxxxx~~ ^{sedan} ifrån kan jag med bestämdhet inte säga, troligen från några firmor med biblisk bakgrund, men seden är inte gammal på min trakt,

6. Bruket med allmän julgran i samhällena samt även på landsorten såsom vid kyrkorna o.d. började inte på allvar förrän efter 1915 eller 20 talet, i mindre samhällen och på landsbygden ändå senare, numera är bruket ganska allmänt överallt.

7. Att använda ljus första söndagen i Advent har förekommit särskilt i kyrkorna

M. 9500:5.

5.

sedan gammalt under s.k. adventsvesper, och denna adventsvesper hölls då alltid på kvällarna, första söndagen i advent. I Multsjo och närliggande socknar tillkom bruket mera allmänt omkring början av 1900 talet, och i Multsjo var det en kyrkoherde som hette F O Carlberg som mera regelbundet införde bruket av vespergudstjänst med adventsljus, men några adventsstjerner eller avlykt förekom ej.

5. Bruket med julmarknader ju i äldre tider samt förekommer och gäller i sig fortfarande på min trakt, och den mest besökta platsen för dessa julmarknader i min trakt är Sävsjö municipalsamhälle, och denna marknad hålles alltid fredagen före jul, och då inköpes vad som man anser är erforderligt till högtiden, varken för den marknaden är ganska välbesökt, och de varor som då saluföres är ganska varierande, slag, såsom alla sorters prydnader för julgranenjus o.d. vidare utbjudes slipsar skjortor kragar, hattar och mossor, ja nästan allting som hörde julhögtiden till.

9. Till de nybildningar som på senare tid tillkommit kan särskilt nämnas av allt slags peppargirlanger i julgranarna har alldeles bortfallit, vidare har blivit bruk att i stället sätta björnade justakar med julgranljus i fönstren samt även uppnanga kulörta lampor med olika julmotiv.

Lönasa Multsjo 1 nov. 1944

Joh_s

ACC. N:R. *M. 9500:6.*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: SMÅLAND Upptecknat av: JOH SJÖQVIST
Härad: Västra Adress: Lönsåsa HULTSJÖ
Socken: Hultsjö m.fl. Berättat av:
Uppteckningsår: 1944 Född år 1883 i HULTSJÖ.

Uppteckningen rör J. U. L. E. R. Ö. D. L^mu. f. 25.

Att det till julen bakades både mera och finare samt bättre brödsorter var all-
mänt såväl i äldre tider, som i nuvarande tid.

1./ De brödsorter som användes i äldre tider var vanligen s. k. blandbröd, vil-
ket bestod av en blandning av råg och havremjöl, och formen på dessa bröd eller
kakor voro för det mesta runda, en del bakades ganska runda och ganska tunna
och i dessa bröd togs alltid ett hål i mitten, dessa kakor kallades rör hål-
bröd, eller hålkakor. Vidare bakades samtidigt en del tjeogare kakor men i des-
gjordes ej några hål, det användes vanligen attmskärar i skivor, det tunnare
bröts vanligen itu vid måltiderna.

2./ I nyare tid bakas det många sorters bröd särskilt till julen, först och
främst bakas det s. k. grov eller storbröd. Och storbrödet varierade ofta men
det som är vanligast, vilket är av två slag, det vanliga grövre, och så ba-

bakades en soett finare bröd av färsigt rågmjöl, vidare bakas vörtlimpa, der
 spadet till degen utgöres av maltärlöka, mycket maltstarkt. Även bakas en sort
 bröd som kallas sirapslimpa. Av småbrödet bakas i regel många sorter, och många
 fasoner, även på detta bröd skiljer man på grövre och finare sorter, så kallas
 t. ex. bullar och levar för det grova vetebrödet, till det finare räknas alla s.k.
 småkakorna, vari till ingredienserna det mesta smor och socker samt ägg och gräd-
 de. ~~xxxx~~ De olika namnen på dessa bröd äro judebröd, kransar eller ringar,
 hjorttronskakor, smörbakelser, flöttronsar, klenater, pepparkakor, ~~xxxx~~ både
 vanliga sådana samt s.k. mjuk pepparkaka. Även bakas till Lucia en del sorter, de
 vanligaste av dessa brödsorter kallas "lussekatter och gullvagn", och till dessa
 brödsorter användes alltid vanlig vetemjölsgdeg, men på landsbygden är seden ej så
 allmän med att baka sådana kakfasoner ty ~~xxxxxxxx~~ den seden att baka sådant
 har tillkommit på de senaste tjugu åren, och dessa brödsorter mest vid Luciafäs-
 ter och samkväm vid den tiden.

I äldre tider bakades ej så många sorter som nu, varken av det fina eller grövre
 brödet, av det grova brödet bakades endast det vanliga grova rågbrödet samt även
 en sorts limpor med enbärsärlöka till degspad, s.k. enbärslimpor.
 Av småbrödet bakades sällan annat än vetebröd, och de sorter som då bakades voro i

ACC. NR M. 9500:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

3,
huvudsak bullar samt lever till skivor, och skorper dessa voro dels runda och dels avlånga, mojligan bakades även någon gång, någon sorts kringlor s.k. långkringlor vilka till formen voro avlånga, ofta bakades till vardagslag s.k. kornkringlor och kornbullar, till dessa användes alltid kornmjöl samt mjölk till degspad.

3/ Riktigt stora bak gjordes ej, annat än till ~~xxxxxxx~~ julen, och det har berättats att till julen bakade man så mycket bröd att det skulle räcka till påsk. det brödet som togs hål i upphängdes på ens.k. brödkraka eller brödhälle, der det fick hänga och torka. / Detta var förhållandet i äldre tider, numera bakas det ej så stora bak.

Att bröd inköptes förekom ganska ofta, men det som inköptes var huvudsakligen de finare kaksorterna, och på landsbygden var det vanligtvis mandlarna, som tog hem och tillhandahöll sådant bröd, i min trakt fanns på 1850 talet en krammandlande i Skruva Hultsjö som hette Carl Johan Carlsson, som tog hem både finare och grovare ~~bröd~~ vetebröd, vidare fanns gårdfarinhandlande som gick omkring, och sålde vetebröd och särskilt till julen, och det fanns även en sådan gårdfarinhandlande inom Hultsjö på 1870—80 talet han kallades allmänt för ^{den} Hanse i Brunstorp vad han hette i verkligheten har jag ej kunnat få reda på.

4/ Har hört berättas att utav julbrödet skulle förvaras och gömmas bröd, dels till

vårsådden och dels till att ge kreaturen en bit av innan de släptes ut på våren på betet, men vad det skulle vara för kan jag ej bestämt säga, men det berättas att det skulle vänja kreaturen att gå hem om kvällarna, men vad det brödet kallades har jag ej hört talas om, det bröd som skulle gömmas till våren förvarades i sädesbingarna tills den tiden som det skulle användas, det har jag hört berättas om, men hur dant det sag ut kan jag ej ge någon upplysning om, men det troliga var att det var likadant som det som förbrukades i familjen, men att det skulle vara av julfaket som brödet skulle gömmas av det har jag hört berättas.

~~5. /~~

5. / Att allmänheten brukat baka in flisksattvor i xxgöfäns bröd har allriig förekommit i min trakt.

6. / Bruket att ge barnen julkögar var ganska allmänt förr i tiden, och de bröd som användes till dessa julkögar voro: den en allra nedersta var en vanlig grov rågnjölkskaka, nästa var en något mindre siktebröuskaka, ovanpå denna var en något mindre kaka av sirups eller enbärslimpa, ovanpå denna en vetebulle, samt allra överst en liten rund pepparkaka, och det berättas ävens att man för längre tid tillka sedan att även en liten ost hörde till julkögen, att något annat, såsom ljus och äpplen skulle höra till julkögen har jag ej hört berättas om.

M. 9500:10

De upplysningar jag närovan lämnat gäller först och och främst mitt hems tra-
ditioner i Grano Hultsjö, samt min hustrus från Lovås i Rankvilla. Seden var
i stort sett likadan ~~alltöver~~ inom Västra närhad, den enda skillnaden
var att de mindre bemedlade vanligen ej nåde raa att låta julhögarna ligga så
länge som de förmögnare gjorde, ty julhögen skulle vanligen ligga till tjugo-
dagen, iövrigt överensstämmer seden lika både i Hultsjö, Skepperstad, Hjärt-
landa, Fröderyd, Rankvilla och Bäckaby socknar.

Att sända några teckningar eller avbildningar eller uppgifter om storlek o.d.
kan jag tyvärr inte ty de varierade ofta, särskilt vad storleken beträffar,
och de vanligaste bröden samt rasonen som bakades voro till Lucia, och dessa
former äro likadana som äro upptagna i L.U.F. 25. punkt 2. Lussekatte och gull-
vagn. Bröd såsom julbockar, julryttare m.fl. bakades vanligen till barnen
till julen, och besed av endast pepparkaksdeg, dessa figurer ställdes vanligen
upp på byråarna eller i fönstren, ser de tick stå över julen.

Lönåsa Hultsjö i november 1944

Joh. Sjöquist.